

1950–1970 DÖNEMİNDE TÜRKİYE’ DE BAZI ÖNEMLİ EKONOMİK ve SİYASİ GELİŞMELER

O.Murat KOÇTÜRK*
Sema KORKMAZ**

Özet: 1950’li yıllarda, Türkiye’de çok partili parlamenter rejime geçilmiştir. 1950 seçimleriyle Cumhuriyet Halk Partisi, iktidarı Demokrat Partiye bırakmıştır. Bu çalışmada, demokrat parti döneminde yaşanan ekonomik ve siyasi olayların, Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Demokrat partinin başlattığı liberalleşme süreci, 1960 yılında yaşanan askeri darbeye kesintiye uğramıştır. Ayrıca 1950–1970 döneminde dış ilişkiler ve politikalar da artmıştır. Türkiye’nin NATO ve AET’ ye katılma süreci ve AB ilişkileri gündeme gelmiştir. Bu dönemdeki bazı dış sorunlar Bağdat Paktı ve Balkan Paktı’yla çözülmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çok partili parlamenter rejim, Demokrat Parti, Askeri darbe, Türkiye Ekonomisi.

Some Of The Important Economic And Political Development In Turkey During 1950-1970 Period

Abstract: In the 1950s, It has been passed to the multi-party parliamentary regime at Turkey. The Republican People’s Party gave up power to the Democratic Party with 1950 elections. In this study, of economic and political events in democrat party period has been trying to assess of the impact on the Turkey economy. Democrat party which has initiated liberalization process has been interrupted by a military coup in 1960’s. Also, foreign relations and policies in 1950-1970, has increased. Turkey’s participation process to the NATO and the EEC and the EU relations has come to order. In this period, some foreign problems have been trying to solve with the Baghdad Pact and the Balkans Pact.

Keywords: Multi-party parliamentary regime, Democrat Party, Military coup, Turkey economics.,

* Yrd.Doç.Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler
Y.O., (murat.koc Turk@bayar.edu.tr) Manisa,

** Yüksek Lisans Öğr. CBÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat,
ABD, (semakorkmaz44@gmail.com) Manisa.

GİRİŞ

1950 seçimleriyle Demokrat Parti iktidara geldi ve liberalleşme süreci başladı. Bu dönemde Türk ekonomisinde gözle görülür bir büyüme gerçekleştiği gibi dışa bağımlılık ta gittikçe artmıştır (Baytal, 2007: 545).

Çıkarılan bir takım kanunlar, alınan dış borçlar, yabancı yatırımı teşvik gibi yasal ve siyasi düzenlemeler bunun göstergeleridir.

Demokrat Parti döneminde başlangıçta dış yardımlardan fazlasıyla istifade edilmiş, ek olarak da birikmiş döviz kazancının takviyesi ile 1953'e kadar geçen sürede dış ticaret açıkları kapatılabilmektedir. Ancak dönemin ikinci yarısından itibaren mal darlıklarının yaşanması, dış yardım ve döviz kaynaklarının tükenmesi, iç talep fazlalığının karşılanamaması sonucunda 1953'e kadar yaşanan parasal büyüme duraklamış, fiyat istikrarsızlığı gibi ekonomik problemler nedeniyle ekonomik bir durgunluk içine girilmiştir. Bir yandan fiyatlar yükselmiş, bir yandan istikrar tedbirleri nedeniyle TL döviz karşısında değerlenmiş, iç talebin artması nedeniyle ihracat seviyesi düşmüş, ithalatta da kısıtlamaya gidildiği için ara ve yatırım malı ithalatında gerileme olmuştur (Erdoğan, 2008: i).

1950'li yılların son dönemlerinde, ülke olumsuz bir konjonktür içine girmiştir. Sonunda Türk Silahlı Kuvvetleri açık bir biçimde sivil yönetime müdahale etme yoluna gitmiş ve Türkiye 27 Mayıs 1960 tarihinde ilk askeri darbesini yaşamıştır.

1950- 1960 DÖNEMİNDE TÜRKİYE

Çok Partili Hayata Geçiş

Demokrat Parti'nin(DP) Kuruluşu:

Halk Partisi'nden istifa eden Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü aralarında anlaşarak 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti adıyla yeni bir parti kurdular. Demokrat Parti, az zamanda faaliyet alanını genişleterek, kuvvetli bir muhalefet partisi haline geldi.

(<http://www.yuppiforum.com/1923-1950-yillari-arasi-chp-inonu-donemi-t15290.html>).

Demokrat Parti Döneminde İktidar-Muhalefet İlişkileri

Demokrat Partinin doğuşunu hazırlayan nedenler arasında toprak reformuna duyulan tepki vardı. CHP'nin toprak reformunu yasallaştırma girişimi tek parti rejiminde yeni bir dalgalanmaya neden oldu. Yasa çıkarılmakla beraber CHP içindeki toprak ağalarının ağırlık koyması nedeniyle gerektiği şekilde uygulanamadı. Tek partiye dayalı muhalefetin giderek güçlenmesi ve siyasal ortamın yeni liderler etrafında örgütlenmesinin kolaylaşmasında "Varlık Vergisi" girişimini de etkili bir faktör olarak eklemek gerekir. 1945'te ortaya çıkan yeni dünya dengelerinin Türk

siyasal hayatına yansımalarının olması bir bakıma kaçınılmazdı. CHP üyesi bulunan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan siyasal literatürümüzde “Dörtlü Takrir” olarak adlandıran önergeyi CHP grup başkanlığına vermişlerdir. Bu önergede liberalleşme talep edilmektedir. Önergede özetle Türkiye’nin dünyada ortaya çıkan yeni eğilimlerin dışında kalamayacağı vurgulanmaktaydı. Türkiye’nin Dünya savaşı sonrasında Sovyetler Birliği ile gerginlik içine girmesi batı liginin siyasal örgütleri içinde yer almayı zorunlu hale getirmişti. Bu nedenle batıda olduğu gibi Türkiye’de de çok partili hayata geçmek bir bakıma zorunluluktur. Dış dünya koşulları çoğulcu demokrasiye geçişi kolaylaştırıcı ve hatta zorlayıcı bir etken olmuştur.

http://www.akader.info/KHUKA/2007_eylul/1.pdf)

1950 SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI

1950 Seçimleri ve Sonuçlarının Ülke İçindeki ve Dışındaki Yankıları

Yeni seçim yasası, 7 Şubat 1950’de TBMM’de görüşülmeye başlanmış ve 16 Şubat’ta kabul edilmiştir. DP de, yeni yasanın lehinde oy vermiştir. Yeni seçim yasası kabul edildikten sonra, TBMM’de seçimleri yenileme kararı alınmış ve 14 Mayıs 1950, seçim tarihi olarak belirlenmiştir. Seçim kampanyaları sırasında halkın ve basının önemli bir bölümü, DP’yi desteklemiştir. Çok partili yaşamın ikinci genel seçimi, 14 Mayıs 1950’de yapılmış ve genel olarak olaysız geçmiştir. Seçim sonuçlarına göre, DP 4.242.381 oy almış ve 408 milletvekili çıkarmıştır. CHP ise, 3.165.096 oyla 69 milletvekilini TBMM’ye sokabilmiştir. Millet Partisi aldığı 242.209 oyla ancak 1 milletvekilliğine sahip olmuştur. Ayrıca bağımsız adaylar 258.689 oy almışlar ve 9 milletvekili çıkarmışlardır.

1950 seçim sonuçları gerek ülke içinde gerekse dışında önemli yankılar uyandırmıştır. 1950 seçimleri ve DP’nin kazandığı zafer, dış ülkelerde de önemli yankılar uyandırmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Türkiye’deki seçimlerle ilgili 17 Mayıs 1950’de yayınladığı bildiride, seçim sonuçlarının demokratikleşme yolunda cesaret verici bir gelişme olduğu ve İnönü’nün tüm dünyanın saygısını kazandığı belirtilmiştir.

İktidar Değişikliği ve Hükümet Programı

Cumhuriyet’in devrimci kadrosunu oluşturan ve uzun süre yönetimi elinde bulunduran "Devletçi-seçkinci" grup, 1950 seçimleriyle iktidarı "gelenekçi-liberal’e bırakmıştır. "Devletçi-seçkinci" grubu oluşturan CHP’nin yönetimden düşmesiyle "gelenekçi-liberalerin en önemli temsilcisi olan DP, iktidarı devralmıştır. Seçimlerden sonra DP’nin kazandığının belli olması üzerine Cumhurbaşkanı İnönü, DP Başkanı Celal Bayar’a iktidarı hemen devretmeyi teklif etmiştir. Bayar, yeni hükümetin kurulması için vaktin az olduğunu belirterek bu teklifi kabul etmemiştir. İnönü’nün seçimlerin hemen sonrasındaki bu hareketi, demokrasi yolundaki kararlılığının göstergesidir (Torun, 2002: 207- 214).

Yeni hükümet ülkede her pahasına ekonomik kalkınma politikası izlerken, en başta kendisini iktidara taşıyan kırsal alanda yaşayanlara yüksek satın alma gücü sağlamak istiyordu. Ayrıca özel sektörü genişletmek ve güçlendirmek istiyordu. Bütün bu amaçların gerçekleştirilmesi açısından en önemli araç Merkez Bankası kaynakları ve enflasyonun yaratacağı etkilerdi (Parasız,2004: 153).

TÜRKİYE'NİN NATO'YA GİRİŞİ VE ETKİLERİ

Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Bu Gelişmenin Türk İç ve Dış Politikasına Yansımaları

14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen DP, NATO'ya girme çabalarını daha büyük bir istekle sürdürmüştür. DP iktidarının NATO'ya girme çabaları içinde en önemli hareket hiç kuşkusuz Kore'ye asker yollama kararıdır. Hükümet, 25 Temmuz 1950'de Kore'ye 4500 kişilik asker yollama kararı almıştır. Muhalefet Partisi CHP, asker yollamaya karşı çıkmamış ve sadece kararın TBMM'ye danışılmadan alınmasını eleştirmiştir. Hükümetin Kore'ye asker yollama kararında NATO'ya katılma düşüncesi etkili olmuştur. Sonraki gelişmeler bunu doğrular niteliktedir. Hükümet, kararın alınmasından hemen sonra Ağustos 1950'de NATO üyeliği için resmen başvurmuştur. ABD'nin öncülüğünde Türkiye ile birlikte Yunanistan'ın NATO'ya katılması isteği, diğer devletler tarafından Eylül 1951'de kabul edilmiştir. Türkiye'nin NATO'ya girmesi, hem iç hem de dış politika alanında önemli değişimlere neden olmuştur. Dış politikada ABD ile daha yakın ilişkiler kurulmuş ve NATO ulusal politikalarla özdeşleştirilmiştir. Türkiye için NATO, askeri olmaktan çok ABD ile ekonomik, siyasal ve toplumsal nitelikli bir ittifak anlamını taşımıştır (Torun, 2002: 223-230).

PLANLI DÖNEME GİRERKEN TÜRKİYE EKONOMİSİ

1950-1953 döneminde gerek tarımda gerekse sanayileşmede önemli gelişmeler sağlanmıştır. Tarımın makineleşmesi, kredi imkanları ve tarım için belirlenen yüksek fiyat politikası ile birlikte iklimin elverişli olması, bu dönemde tarım üretimini artırmıştır. Aynı zamanda, yabancı sermaye girişini kolaylaştırıcı uygulamalar, para arzının artırılması, ithalatın sınırlandırılması ve dış krediler ile yardımlar sayesinde de hızlı bir gelişme gözlenmiştir. Bu dönemde, büyük kamu yatırımlarına ağırlık verilmiştir. 1954'den sonra plansız yatırımların yapılması nedeniyle artan ithalatın finansmanında, dış yardımlara paralel olarak döviz rezervlerinin kullanılması sonucu zorluklarla karşılaşmıştır. Dış ticaret hadleri aleyhimize gelişirken, fiyatların hızla artması ile birlikte ekonomik büyüme geçen dört yıla göre aynı oranda olmamıştır.

(<http://web.archive.org/web/20030407230207/www.dtm.gov.tr/EKONOMI/TRKEKON.htm>).

1954-61 dönemi, Türkiye ekonomisinde liberal bir dış ticaret rejimi içinde dış dengenin sağlanamayacağının anlaşıldığı; bu nedenle dış ticaret kontrollerine

gidilen ancak dış ticaret açıklarının yine de azalmadığı tam tersine arttığı yıllardır (Barbaros ve Karatepe, 2009: 269).

Amerikan Yardımları

1951 yılından itibaren Türkiye'ye yapılan ekonomik yardım, 1948 tarihli Marshall Planı'yla ilgili antlaşmaya dayandırılarak bu program içine alınmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye, askeri ve ekonomik olarak ABD'den önemli ölçüde yardım sağlamıştır. 1950-53 yıllarında dış yardımın artması ve savaş sonu güçlüklerin giderilmesiyle ekonomide dinamik bir dönem yaşanmıştır. Dönemin başlarında hızla artan yatırımlar, tarımdaki üretim artışı ve dış yardımlarla karşılanmıştır. Ancak Kore Savaşı'nın sona ermesi ve üretimdeki düşüş nedeniyle, 1953'ten sonra ekonomik zorluklar baş göstermiştir. Dış yardımlar Türkiye'nin ekonomik sorunlarını bütünüyle çözme yolunda başarısız olmuş ve Türk yöneticilerini daha fazla yardım arayışına itmiştir (Torun, 2002: 238-239).

Marshall Planı

II. Dünya Savaşı sonrasında 1947 yılında önerilen ve 1948- 1951 yılları arasında yürürlüğe konan ABD kaynaklı bir ekonomik yardım paketidir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 16 ülke, bu plan uyarınca ABD'den ekonomik kalkınma yardımı almıştır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan%C4%B1).

Demokratik Partinin iktidara geldiği ilk yıllarda ekonomik ilerleme büyük çaptaki Amerikan yardımıyla desteklendiği için etkileyiciydi. 1950-1954 yıllarında yatırımların yoğunlaşmış olduğu en önemli alanlar; karayolu ağı; inşaat sanayi ve tarımdı. Bu alanlar Marshall Planının ve Amerikan yardımlarının kısaca Amerikan emperyalizminin yayılma yöntemleriydi. Yeni yollar ülkeyi ilk kez tam olarak birbirine bağladı ve köyleri dışarı açtı. Bu yeni yollar ve de hızla (53000 den 137000'e) yükselen ithal otomobil ve kamyon sayısı daha da etkin bir pazarlama ve dağıtım olanağı sağladı. Kara yolu taşımacılığına tam geçiş, kamu mülkiyeti taşımacılığından özel mülkiyet taşımacılığına geçiş anlamına geliyordu; çünkü kamyon ve otobüslerin çoğu özel mülkiyetin elinde, demir yolları ise devletin elinde idi. Bütün bu gelişmelere rağmen Türkiye, 1950'li yılların ortalarına kadar ekonomik olarak çok iyi durumdaydı. Marshall Planının getirdiği olumsuz etkiler asıl 1960'lara doğru görülmeye başladı. Türkiye'de 1960'lı yıllara kadar uzanan duruma bakarsak: tarım sektöründeki bu hareketlilik sonucu önemli bir işsizlik ortaya çıktı ve sayısı her geçen gün arttı.

(<http://www.68aksaray.gen.tr/forum/marshall-plani-ve-t5184.html>).

DP DÖNEMİNDEKİ İÇ - DIŞ SORUNLAR VE ÇÖZÜMLERİ

Balkan Paketi: Menderes'i Balkan Paketi fikrine iten neden ABD'nin Yunanistan'ı olduğu gibi, Türkiye'yi de Yugoslavya ile askeri işbirliğine

zorlaması/itmesidir. Balkan Paktı'na giden yolu 1948'de Stalin-Tito çekişmesi sonucunda, Yugoslavya'nın Kominform'dan ayrılması açmıştır

(<http://www.populertarih.com/dp-donemi-siyasi-gelismeleri-ve-1954-1957-secimleri/>).

Amerika'nın da etkileriyle Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya arasında 28 Şubat 1953'te bir pakt imzalandı. Fakat daha sonra özellikle Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak, Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan gerginlikler ve Stalin'den sonraki dönemde Sovyetlerin Yugoslavya'yla ilişkilerini düzeltmesiyle bu pakt etkisini yitirmişti.

Bağdat Paktı: Batılı devletler, özellikle İngiltere ve Amerika için Ortadoğu önemli bir coğrafyaydı. Sovyetlerin de bu bölge üzerinde amaçları vardı. Amerika ve İngiltere bu durumu kontrol altına alabilmek için bu bölgede Türkiye önderliğinde bir birlik oluşturulmasına çalışmışlardır. İlk olarak 1954 Pakistan ve Türkiye arasında bir antlaşma imzalandı. 1955 yılında Türk heyetinin Irak'a ziyareti sonrasında 24 Şubat'ta Irak ve Türkiye arasında bir pakt imzalandı. Daha sonra bu pakta İngiltere Pakistan ve İran da dahil oldu. 1958'de Irak'ta yaşanan ihtilalin ardından yönetimin değişmesiyle Irak'ın dış siyasetinde de değişiklikler oldu. Irak artık Bağdat Paktı'na pek sıcak bakmıyordu ve 1959 yılında bu pakttan ayrıldı. Bundan sonra Bağdat Paktı, C.E.N.T.O. (Central Treaty Organization) ismiyle çalışmalarını yeni merkezi Ankara'dan yürüttü.

6-7 Eylül Olayları: 6-7 Eylül olaylarının meydana gelişinin temelinde Kıbrıs sorunu yatmaktaydı. Olaylar Londra'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ın geleceğini ilgilendiren konuların görüşüldüğü konferans henüz bitmeden başlamıştır. Türk Dışişleri Heyeti Londra'da mücadelesini sürdürürken 6 Eylül 1955'te İstanbul'da inanılması güç olaylar olmuştur. Radyo öğle yayınında Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığını bildirmiş, bazı gazeteler de haberi manşetlerine çekmişlerdir. Kıbrıs dolayısı ile gergin olan halkta bu haber barut fıçısına düşen kıvılcım etkisi yapmış, binlerce insan sokağa dökülmüştür. Olay gece yarısı ordu birlikleri tarafından bastırılabilmiştir Sıkıyönetim ilan edilmiştir. Daha sonra Yassıada'daki Adalet Divanı 6/7 Eylül olaylarını Bayar, Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından düzenlendiğine karar verdi.

(<http://www.populertarih.com/dp-donemi-siyasi-gelismeleri-ve-1954-1957-secimleri/>).

Kıbrıs Sorunu:1957–1960 yılları arasında Kıbrıs siyasetiyle ilgili önemli gelişmeler olmuştur. Başlangıçta, halen sömürge konumunda olan bölgenin, Rumlarla Türklerin nüfus oranına veya arazi mülkiyeti sahipliğine göre Yunanistan'la paylaşılmasını savunan DP, zamanla bölgedeki Türk halkına özel haklar tanıyan ve yeni anayasal düzenin ilgili üç devlet(İngiltere, Yunanistan ve Türkiye) tarafından ya da ayrı ayrı güvencelenmesini öngören bir bağımsızlık statüsünü içeren politikayı benimsedi. Daha sonra Türkiye ve Yunanistan Londra'da kesin bir antlaşma imzalamayı kararlaştırdılar. Daha sonra bu dönem içerisinde Kıbrıs'la ilgili olarak Zürih ve Londra Antlaşmaları imzalanmıştır (<http://mimoza.marmara.edu.tr/~mtekce/eco272/dp.pdf>).

1950-1960 DÖNEMİNDE KÜLTÜR DEĞİŞİMLERİ

DP, iktidarı devraldıktan sonra ilk yasal düzenlemeyi din alanında yapmış ve Arapça ezan yasağını kaldırmıştır. Daha sonra ilk ve orta öğretimde din eğitimi yaygınlaştırılmıştır ve imam hatip okulları açılmıştır. Din alanındaki bu değişimler dışında diğer alanlarda da bazı değişimler yaşanmıştır. Menderes hükümeti halk evlerinin ve köy enstitülerinin kapatılmasını istemiştir. Ekonomi alanında da bazı değişimler olmuştur. ABD'li uzmanların Türkiye'ye önerdiği tarım yoluyla kalkınma politikasının uygulanması, işletilen toprakların genişletilmesi ve tarımda kullanılan traktör sayılarının büyük ölçüde artışı, Kore Savaşı'nın etkisiyle tarımsal ürünlerin ihracatında yaşanan önemli artışın sona ermesiyle üretimde durgunlaşma başlamıştır. İhracat gelirlerinin azalması, dış ticaret açıklarına yol açmış ve hükümet yeni döviz kaynakları arayışına gitmiştir (Torun, 2002: 252-294).

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE UYGULANAN İKTİSADİ POLİTİKALAR

Yeni hükümetin ekonomi politikasının temel özellikleri, iç ve dış ticarete serbest piyasa koşullarının egemen kılınması, özel girişimciliğin her düzeyde desteklenmesi, geliştirilmesi; genel olarak devletçiliğin ve özellikle sanayide kamu yatırımlarının sınırlandırılması; tarımda makineleşmeye ve karayolu ulaşımına öncelik verilmesi; kamu yatırımlarının karayolu ulaşımı ve enerji gibi alt-yapı alanlarında yoğunlaşması ve yabancı özel yatırımlarının özendirilmesi, olarak belirtilebilir (Karakayalı, 2009: 105).

Demokrat Parti'nin iktisadi ve mali politikasının esasları: Tarıma önem vermek, bütün kaynakları iktisadi kalkınmaya tahsis etmek, özel girişimciler için gerekli yasal ve güvenilir ortamı sağlamak, yabancı girişimci, yabancı sermaye ve tekniklerinden yararlanmak, bütçede tasarruf yapmaktır.

1950-1954 Hızlı Büyüme Döneminde Uygulanan İktisadi Politikalar

Türkiye'de 1950-1960 Dönemi'ndeki plânsız, programsız iktisadi genişleme politikası ilk yıllarda içteki ve dıştaki olumlu şartların bir arada yaşanmasıyla birkaç yıl olumlu sonuçlar vermiştir. Fakat dönemin ikinci yarısında ülke, kaçınılmaz olarak ekonomik bunalıma yakalanmıştır.

Demokrat Parti Hükümeti programında, devletçilik ve devletin ekonomiye müdahalesi sert biçimde eleştirilerek, devletin ekonomideki yerinin daraltılacağı, iktisadi kalkınmanın özel sektörün geliştirilmesiyle sağlanacağı belirtilmiştir. İktidarın ilk yıllarında ekonomide serbestliği artıracak yönde bazı adımlar atılmıştır. İthalat 1950'de %60-65 oranında serbestleştirilmiş, fiyat kontrolleri kaldırılmış, banka kredi faizleri düşürülmüş, özel kesimin daha fazla kredi kullanmasına olanak sağlanmak istenmiştir. İthalata bağımlılığımız sürekli artarken, ihracatımızın o oranda artmaması dış açıkların oranını yükseltmiştir. 1950'de ithalat % 60 oranında liberalize edilmiştir. Döviz ihtiyacını planlayıp ithal isteklerini düzenlemesi amacıyla

da Bakanlıklar arası Döviz Komitesi kurulmuştur. Yabancı sermayeye dönük olarak iki farklı boyut mevcuttur. Birincisi ABD'nin 1950'ye kadar borç seklindeki kaynak aktarımı, DP'den sonra daha çok bağış niteliğine dönüşmüştür. İkincisi ise, hükümetin yabancı yatırımları teşvik eden kanuni düzenlemeleridir. Bunlar sırasıyla, 1951'de Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ve bu kanun kâr transferlerini sınırladığı için çıkartılan 1954 tarihli Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile Petrol Kanunu'dur. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu 1951 ve 1954'te olmak üzere iki defa değiştirilerek, yabancı sermaye girişini teşvik için daha liberal bir mevzuat oluşturulmaya çalışılmıştır (Erdoğan, 2008: 65-73).

1954 VE 1957 SEÇİMLERİ ve 1958 DEVALÜASYONU

1954 Seçimleri:

1954 döneminin sonunda yapılan 1954 seçimlerinde DP oylarını büyük bir oranda arttırarak iktidarını devam ettirdi. Ancak bu dönemin ortalarında gitgide iktisadi denge bozulmaya başladı. Yapılan yoğun yatırımların enflasyonu körüklemesiyle birlikte, zaten geleneksel olarak husumet içinde bulunan bürokrasinin hem asker hem de sivil kanadıyla ilişkiler adı geçen kesimlerin mali durumlarının kötüleşmesiyle iyice bozuldu. DP 1957 seçimlerine girerken hala en büyük parti görüntüsünü koruyordu, ancak 1957 seçimlerinde ilk kez genel çoğunluğunu kaybetti fakat iktidar partisi olarak devam etti.

1954 seçimlerinde DP oyların % 57'sini, CHP % 36'sını aldı. CHP'nin sandalye sayısı 21'e indi (<http://www.yerelsiyaset.com/pdf/mart2008/19.pdf>).

1957 seçimleri

1954 seçimlerinde halkın iktidar partisine desteğinden cesaret alan DP yönetiminin popülist politikalara ağırlık vermesi, ekonomide ciddi bozulmalar ve sosyal sorunlar doğurdu. Bu da 1957 seçimlerinde halkın Demokrat Parti'ye desteğini önemli ölçüde azalttı. Fakat bu azalış, DP'nin iktidardan düşmesi için yeterli oranda değildi. 1957 seçimlerinde Demokrat Parti, seçimlerden zayıflayarak çıkmasına rağmen, tek başına hükümeti kuracak kadar oy almayı başardı (www.populertarih.com/dp-donemi-siyasi-gelismeleri-ve-1954-1957-secimleri/).

Demokrat Parti iktidarının ikinci döneminde (ikinci iktidar dönemi) uygulanan ithal ikameci iktisadi politikalar ve fiyat kontrolleri dört alt başlık altında ele alınmaktadır. Bu dört alt başlıklar:

- (1) Dış ticarete tıkanmalar,
- (2) İthal ikameci sanayileşme,
- (3) Chenery raporu
- (4) 4 Ağustos 1958 kararları.

Dış Ticarete Tıkanmalar

İthalatı kısıtlama yönündeki önlemler sayesinde ithalat azaldı, ancak ihracat da azaldığı için dış ticaret açık vermeye devam etti. Aslında ihracat miktarı, Avrupa'nın yeniden yapılanması ve Kore Savası'nın sağladığı olumlu ortamda hızla arttı. Fakat hükümetin dışsatım gelirlerini kararlı tutarak döviz karaborsasını engellemek amacıyla dışsatım fiyatlarını saptama yoluna gitmesi, dışsatımı olumsuz yönde etkiledi. İklim koşullarının bozulması ve Kore Savası'nın sona ermesinin etkisiyle dış talebin azalması da ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir. İhraç mallarına olan talebin azalması ve dış kaynak yetersizliği nedeniyle ithalata kısıtlamalar getirilmiştir. Kontrollü dış ticaret ve ithal ikameci politikalar uygulanmıştır.

İthal İkameci Sanayileşme

Kore Savası'nın 1954'ten sonra sağladığı olumlu ekonomik konjonktür sona ermiş, liberal dış ticaret politikaları terk edilmiş, ekonomide durgunluk meydana gelmeye başlamıştır. İhraç mallarına olan talebin azalması ve dış kaynak yetersizliği nedeniyle ithalata kısıtlamalar getirilmiştir. Kontrollü dış ticaret ve ithal ikameci politikalar uygulanmıştır. İthal ikameci sanayileşme modeli ile temel tüketim ve ara malları üretimine başlanmıştır. İthal ikamenin benimsenmesinin sebepleri, fedakâr olan Türk halkının temel gereksinimlerini karşılamak ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan ülkede üretilen yatırım malları ihracatının olumsuz etkilenmesi sonucu ülkeyi refaha çıkarmaktır.

Chenery Raporu

Demokrat Parti iktidarı süresince yabancı finansman yardımları ile ödemeler bilançosu finanse edilmiştir. Dış krediler Dünya Bankası üzerinden alınmakta iken banka ile hükümet arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Hükümet Dünya Bankası uzmanlarının önerilerini ülkenin içişlerine karışmak şeklinde algılamıştır. Bunun üzerine ABD tarafından Türkiye'ye kredi ihtiyaçlarının belirlenmesi üzere ünlü iktisatçı H. B. Chenery başkanlığında bir heyet gönderilmiştir. Chenery Raporu'nda Türkiye'ye 1954 Yılı'ndan itibaren aşamalı bir istikrar politikası önerilmiştir. Ancak Demokrat Parti'nin 1954 seçimlerinde oyların büyük çoğunluğunu alması üzerine hükümet, bu önerilerden tarıma yüksek destekleme ödemelerini yapmama önerisini göz ardı etmiştir (Erdoğan, 2008:77-82).

4 Ağustos 1958 Kararları

1958' de Türkiye' nin vedesi geçmiş 256 milyon dolar tutarında birikmiş borcu bulunuyordu. Bu borçları ödemedikçe ne uzun vadeli program kredilerinin artma, ne de kısa vadeli ticari kredilerle günü idare olanağı vardı. İthalatın GSMH' daki payı yüzde 3' e kadar düşmüştü. 1958 Ağustos ayında IMF güdümünde Türkiye bir istikrar programı uygulamayı kabul etti. 420 milyon dolar tutarında borcu

ertelendi ve 359 milyon dolar taze kredi verildi. Dünya piyasasında fiyatlar düşerken ihracat yine artmadı; ama genişleyen dış krediler sayesinde ithalat arttı ve dış ticaret açığı büyüdü (Kazgan, 2009: 90- 91).

4 Ağustos kararları ile, ithalatın yeniden serbest bırakılması, para arzı ve bütçe giderlerinin kısılması, KİT ürünlerine zam yapılması, banka kredilerinin dondurulması, dış borçların konsolidasyonu ve 1980' li yıllara kadar uygulanacak yeni bir dış ticaret rejiminin yürürlüğe konulması kabul edilmiştir (Karluk, 2004: 623).

1958 Devalüasyonu

1946 Devalüasyonunu ağır dille eleştiren, o zamanın güçlü muhalefet partisi olan Demokrat Parti, 1950 yılında iktidar olduktan 8 yıl sonra, 1958 yılında, bu sefer yüksek oranda devalüasyon operasyonu uygulanmıştır. 1958 Yılı devalüasyonu da beklenen sonucu verememiştir. İhracat tıkanıklığına faydalı yönleri olmuşsa da zorunlu ithal mallarında büyük darlıklar ve fiyat yükselmeleri olmuştur. Bütün bunların yanında, 1958 yılı devalüasyonu, ödemeler bilançosundaki bazı önemli boşlukları kapatmış, fakat beklenen ekonomik dengeyi sağlayamamıştır. 4 Ağustos 1958 tarihinde "İktisadi İstikrar Tedbirleri" adı altında yapılan bu devalüasyonda, Türk Lirası %220 değer kaybederek, bir Dolar (900) kuruş (9) TL. olmuştur (Çelebi, 2001: 60).

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

Genel olarak Batı ve özelde de Avrupa ile ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma hamlesinin temel dayanağını oluşturmaktadır. Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu aşamasındaki bu tercih, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonraki uluslararası sistemin yapılanmasında da doğrultusunu değiştirmemiştir. Nitekim Türkiye Savaş sonrasında, daha sonra Batı Bloku olarak isimlendirilen inisiyatif tarafından oluşturulan ekonomik, siyasi ve askeri yapılanmalar içinde yer almıştır. Türkiye, insan yaşamının kalitesinin yükseltilmesini ilke edinen Batı Bloku içinde yer alma kararlılığını, 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğuna ortaklık müracaatı yaparak bir kez daha teyit etmiştir.

Ortaklık İlişkisinin Hukuki Temeli: Ankara Anlaşması

Türkiye ile AET (EEC) arasında ortaklık yaratan, Ankara Antlaşması 12 Eylül 1963'de Ankara'da İnönü Hükümeti ile imzalanmıştır. 1 Aralık 1964'te yürürlüğe giren antlaşma Türkiye ile AB arasında gittikçe gelişen bir gümrük birliği kurulmasını öngörmüştür

(<http://www.tarihtoplugu.com/forums/gundem/22265-turkiye-avrupa-birligi-iliskileri.html>).

Ankara Anlaşması, taraflar arasında kişi, mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını ve aynı zamanda Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini de öngören oldukça kapsamlı bir Ortaklık belgesidir. Ortaklık Anlaşması, hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere, Türkiye'nin AET ile ilişkilerini üç dönemde düzenlemiştir. Bir çerçeve Anlaşma niteliğindeki Ankara Anlaşmasında yer verilen hazırlık dönemi, 1970 yılında sona ermiştir. Geçiş dönemine ilişkin kuralların yer verildiği Katma Protokol 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. (TOBB, 2002: 16).

Tablo 1: Türkiye-AB İlişkilerinin Kronolojisi (1959-1970)

31 Temmuz 1959	Türkiye AET'ye ortaklık için başvurdu.
11 Eylül 1959	1 AET Bakanlar Konseyi Türkiye'nin başvurusunu kabul etti.
28-30 Eylül 1959	Türkiye ile AET Komisyonu arasında ilk hazırlık görüşmesi yapıldı.
12 Eylül 1963	Türkiye ile AET arasında Ortaklık Anlaşması (Ankara) imzalandı.
12 Eylül 1963	Türkiye ile AET arasından I. Mali Protokol imzalandı.
1 Aralık 1964	Ankara Anlaşması yürürlüğe girdi. Hazırlık Dönemi başladı.
9 Aralık 1968	Katma Protokol görüşmeleri başladı.
23 Kasım 1970	Katma Protokol Brüksel'de imzalandı.
23 Kasım 1970	II. Mali Protokol imzalandı.

Kaynakça: <http://www.tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar/ab-tr-iliskileri.doc>

1960-1970 DÖNEMİNDE TÜRKİYE

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi

1954 yılından itibaren ekonomide kendini gösteren olumsuz konjonktür 1958 yılında doruk noktasına ulaşmış ve 4 Ağustos 1958 tarihinde İktisadi İstikrar Tedbirleri uygulamaya konulmuştur. Söz konusu tedbirler sıkıntıları gidermemiştir. İstanbul ve Ankara'da öğrenci gösterileri başlamış, iktidarın tutumu daha da sertleşmiş ve bu durum Milli Birlik Komitesi (MBK) adıyla örgütlenen subaylarca 26-27 Mayıs 1960 gecesi yapılan bir darbeyle son bulmuştur (Küçükaslan, 2007: 47-55).

Adnan Menderes 27 Mayıs 1960 günü Kütahya'da gözaltına alınarak Ankara'ya götürülmüştür. Demokrat Parti üyeleri çeşitli suçlardan, askeri darbecilerin isteği üzerine, Yassıada'da kurulan özel bir cunta mahkemesinde yargılandılar. Menderes'e yöneltilen suçlar arasında Üniversite yönetimine ve öğrencilerine fazla baskıcı politika uygulaması gibi konular vardı. Anayasayı ihlal ve ilga ederek darbe yapanların kurduğu Yassıada mahkemesi, Celal Bayar, Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'yu Anayasa'yı ihlal suçundan(146/1) suçlu bularak idama mahkûm etti. Celal Bayar'ın cezası yaş haddi nedeniyle ömür boyu hapse çevrildi. Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan 16 Eylül 1961, Adnan Menderes ise 17

Eylül 1961'de İmralı Adası'nda sabaha karşı 2:31'de idam edildi (<http://www.maxicep.com/biyografi-bolumu/adnan-menderes-191751.html>).

Cemal Gürsel Dönemi

Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel, MBK tarafından Başbakan olarak görevlendirildiğini, herhangi bir siyasi partiye üye olmayanlardan bir hükümet kurduğunu ilan etti. Hükümet için güvenoylamasına ihtiyaç duyulmadı. Gürsel, demokratik gelişmelere uygun yeni bir hükümetin kurulabilmesi için istifa etti (<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/kitaplar/fmd/tr/12255.htm>).

Yeniden demokratik düzene dönülmesinde ve 1961 Anayasası'nın hazırlanmasında önemli rol oynadı. Halk oyuna sunulan ve kabul olunan bu Anayasa gereğince, 10 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimlerden sonra teşekkül eden Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin dördüncü Cumhurbaşkanı olarak seçildi(<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=20>).

Kurucu Meclis'in hazırladığı 1961 Anayasası uyarınca, 1961 Ekim'inde genel seçimler yapıldı. CHP Genel Başkanı İnönü, 20.11.1961'de AP ile ortak bir hükümet kurdu. Arkasından İnönü ve Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında oluşturulan koalisyon hükümetleri görev yaptı (<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/kitaplar/fmd/tr/04086.htm>).

1960 Döneminde Ekonomik Durum

27 Mayıs 1960 darbesiyle iktidara gelen Milli Birlik Hükümeti krizin ve istikrar programının etkisinde bir ekonomiyle karşılaşmıştır. Dış borç yaklaşık 850 milyon dolar olmasına rağmen döviz ve altın rezervleri neredeyse sıfırdır. İhracat gelirleri yılda 300 milyon dolar seviyesindedir ve büyüme hızı sadece nüfus artış hızının biraz üzerinde yüzde 4 civarındadır. 1960 yılı bütçesinde 1 milyar liralık açık vardır. Bu koşullar altında yeni hükümet anti-enflasyonist politikaları hedefleyen kısa vadeli politikalar izlemiştir. Bu politikaların yanında, ülkenin uzun vadeli, ulusal düzeyde kalkınmasına yön verecek, formüle edecek bir planlama teşkilatına gerek duyulduğu tartışılmıştır. IMF ve OEEC 1958 yılında hazırlanan istikrar programının uygulanmayacağı endişesiyle herhangi bir dış yardım için bir plan hazırlanmasını önkoşul olarak öne sürmüşlerdir. Bu yüzden yeni hükümet planlamanın yapılmasını ve dolayısıyla planlama teşkilatının organizasyonun yapılmasını öncelikleri arasına almıştır (Barbaros ve Karatepe, 2009: 269).

1960 SONRASI EKONOMİK ve SİYASİ GELİŞMELER

20 Mayıs 1963 Ayaklanması

20 Mayıs 1963 ayaklanması, 22 Şubat 1962'de, Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir ve arkadaşlarının, ordu içindeki 27 Mayısçıların

tasfiyesi için, 20 Şubat günü başlatılan atama ve gözümlüne almalarına karşı direniş olayının devamıdır. Aslında başladığı an biten tek ihtilal girişimidir. Parolası 'Harbiyeli aldanmaz' olan ihtilal girişiminde Emekli Albay Talat Aydemir 22 Şubat'ta ulaştığı noktaya dahi yaklaşamamıştır

(http://tr.wikipedia.org/wiki/20_May%C4%B1s_1963_Ayaklanmas%C4%B1).

PLANLI DÖNEME GEÇİŞ ve DPT'NİN KURULUŞU

1961 Anayasası hazırlanırken, 30 Eylül 1960'ta 91 Sayılı Yasayla “Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)” kurulmuş ve bu kuruluşa “Hükümetçe kabul edilen hedefleri gerçekleştirecek uzun ve kısa vadeli planlar hazırlamak...” “Planı”nın uygulanmasını takip etmek, değerlendirmek ve gerekli hallerde planda değişiklikler yapmak...” görevi verilmişti. Görülüyor ki D.P.T.’yi bir anayasal kuruluş sayarken “Kalkınma Planları”nın hazırlanmasını da Devlete bir görev olarak vermişti (Karakayalı, 2009: 125).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Plan'ı İsmet İnönü Hükümeti hazırlayıp yürürlüğe koymuştu. Ancak Hükümet Plan'ın birinci yıl programını 1963 yılı başında yürürlüğe koyamamıştı. Plan dönemi başında, yani 1962 yılında sabit fiyatlarla (1968 fiyatlarıyla) GSMH içinde tarımın payı %34,6 iken sanayinin payı %16,7 idi. Dönem sonunda bu paylar sırasıyla %29,3 ve %20,7 olmuştur. "Kalkınma özdeştir sanayileşme" ilkesine uygun olarak sanayi sektörü büyürken tarımın payı azalmıştır. Sanayide ithal ikamesine ve kamu kesimine ağırlık veren bir strateji uygulanmıştır. Birinci planın en ilginç sonuçlarından biri, özel sektör sınai yatırımlarının yıllık veya toplam olarak plan hedeflerini aşmış olmasıdır, dönem içinde gerçekleşen toplam 64 milyar liralık yatırımın 30 milyar TL'sini özel sektör gerçekleştirmişti. Birinci Plan dönemi Türk Devleti ve halkı için "Plan" ve "Planlama" konusunda deneyim kazanma dönemi olmuştur. (<http://www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/birinci-bes-yillik-kalkinma-donemi.html>).

Adalet Partisinin Kurulması ve İktidar Dönemi

1965 yılında yeni seçimler yapıldı. AP, iktidara geldi. Süleyman Demirel, başbakan oldu ve muhtelif değişikliklerle Demirel Hükümetleri 12 Mart 1971'e kadar devam etti. Demirel, bu devirde tek parti hükümeti kurduğu için bir hayli yatırım yaptı. Keban Barajı, İstanbul Boğaz Köprüsü ve çevre yolları, Afşin-Elbistan Santrali, Aliağa Petro-Kimya Tesisleri, İskenderun Demir Çelik Sanayii gibi teşebbüslere, bu dönemde başlandı

(<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/kitaplar/fmd/tr/04086.htm>).

Süleyman Demirel döneminde sanayileşmenin ilerlemesinde ve özel teşebbüs alanında büyük yatırımların gerçekleşmesine çalışılmıştır. Bunun için iktisadi istikrar ve para değerinin korunması, tasarrufların teşviki, sermaye

piyasasında likidite ve emniyetin sağlanması, halkın hisse senedi ve tahvil almaya teşvik edilmesi, halka açık anonim şirketlerin kurulması, yatırım şirketleri gibi yardımcı müesseselerin geliştirilmesi, menkul kıymetler borsasının yeterli hale sokulması gibi çeşitli tedbirler alınmaya çalışılmıştır (Dağlı ve Aktürk, 1988: 102).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968–1972)

1967-1972 yıllarını kapsayan bu planın birinci plandan farkı, çok kesimli olmasıydı. Bunlar tarım, madencilik, imalat sanayii, inşaat, hizmetler ve kamu kesimiydi. Planda, ulusal ve uluslararası kesim olmak üzere, ikinci bir ayırımı gidilmişti. İBYKP'nin amacı Türk ekonomisinde hızlı bir gelişme sağlamak ve bunu devam ettirmektir.

Birinci ve ikinci planda öngörülen kalkınma hızları aynıydı. Tek fark, BBYP'de hizmetler kesimi için öngörülen %7,2'lik kalkınma hızının %6,8'e indirilmiş olmasıydı. Temel sektörlerin payları planda öngörülen yönde gelişmekle birlikte; gelişme hızları arzulanın altında oldu (<http://www.turkforum.net/showthread.php?t=282388>).

10 Ağustos 1970 Devalüasyonu

1958 Yılından 12 yıl sonra 1960 ihtilalinden aşağı yukarı 10 yıl sonra iktidara gelen Adalet Parti hükümeti %70'lere varan 3. ağır devalüasyonu yapmıştır. Belirli dönemlerdeki ihracat rakamlarımızın memnuniyet verici olmaması, ithalatımızın ihracatımıza göre sürekli olarak çok daha fazla büyümesi, fiyatların iç ve dıştaki istikrarsızlığı, ödemeler bilançosundaki dengesizlik her zaman olagelen milli sermayemizin yetersizliği, finansman kaynaklarımızdaki kıtlığımız ve özellikle diğer ekonomik ve sosyal faktörlerimiz nedenleriyle Türk Ekonomisi'nde 10 Ağustos 1970 devalüasyonu da beklenen sonucu sağlayamamıştır (Çelebi, 2001: 61).

Kronik dış açılara dayanan gelişme süreci, 1961 yılında OECD bünyesinde kurulan Türkiye'ye yardım konsorsiyumu ile dış denetim altında tutulmuştur. 1968'den itibaren dış çevreler, IMF aracılığı ile devalüasyon ve dış ticaret rejiminin liberalleşmesi yönünde etkiye başlamışlardır (Boratav, 2003: 359).

SONUÇ

1950'li yıllarda, Türkiye'de çok partili parlamenter rejime geçilmiş ve 1950 seçimleriyle Cumhuriyet Halk Partisi, iktidarı Demokrat Partiye bırakmıştır. 1951 yılında Türkiye NATO'ya katılmıştır. Daha sonra Ankara Antlaşmasıyla beraber Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkilerin hukuki temeli atılmıştır. DP, 1954 ve 1957 seçimlerinde de oyların çoğunluğunu almıştır. Bu dönemde Türkiye ekonomisinde gözle görülür bir büyüme gerçekleştiği gibi dışa bağımlılık da gittikçe artmıştır. DP döneminde gerek tarımda gerekse sanayileşmede önemli gelişmeler sağlanmıştır. DP döneminde iki büyük devalüasyon gerçekleşmiştir. Ama bu devalüasyonlar ekonomik durumu düzeltme yönünde pek etkili olmamıştır. Dış politikada ABD ile

yakın ilişkiler kurulmasıyla beraber dış yatırımlar da artmıştır. Ancak DP dönemi 1960 Askeri Darbesiyle kesintiye uğramıştır. 1960 darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi başkanı Cemal Gürsel başbakan olarak görevlendirildi. 1961 seçimlerinden sonra İnönü, AP ile ortak bir hükümet kurdu. Daha sonra 1965 seçimleriyle AP tek başına iktidara geldi. Demirel Hükümetleri 12 Mart 1971'e kadar devam etti.

KAYNAKÇA

Barbaros, R ve Karatepe, İ., (2009). "60'lı Yıllarda Türkiye'ye Planlamadan Bakış," Ege Üniversitesi Ege Akademik Bakış Dergisi (Eylül 2009), s. 269.
http://eab.ege.edu.tr/pdf/9_1/C9-S1-M16.pdf (Erişim Tarihi: 03.11.2009).

Baytal, Y., (2007). "Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları." Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi 40 :545-567
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/790/10141.pdf> (Erişim Tarihi: 03.11.2009)

Boratav, K., (2003). **Yakınçağ Türkiye Tarihi**, İstanbul: Milliyet Kitaplığı.

Çelebi, E., (2001). "Türkiye'de Devalüasyon Uygulamaları (1923 - 2000)" Doğuş Üniversitesi Dergisi (Ocak 2001), s. 60-61.
<http://journal.dogus.edu.tr/13026739/2001/sayi3/M00041.pdf> (Erişim Tarihi: 03.11.2009).

Dağlı, N., ve Aktürk, B., (1988) **Hükümetler ve Programları II (1960-1980)**, Ankara: T.B.M.M. Basımevi.

Erdoğan, Z., (2008). **1950-1960 Dönemi'nde Türkiye' de İzlenen İktisat Politikalarının Analizi**. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karakayalı, H., (2009). **Türkiye' nin Ekonomik Yapısı ve Değişimi**, Manisa: Emek Matbaacılık Yayıncılık.

Kazgan, G., (2009). **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Küçükaslan, D., (2007). **Darbeler ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri**. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Parasız, İ., (2004). **Türkiye Ekonomisi**, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Rıdvan, K., (2004). **Türkiye Ekonomisi**, Beta Basım Yayın.

TOBB, (2002). *Avrupa Birliği ve Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri*.

<http://www.tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar/ab-tr-iliskileri.doc> (Erişim Tarihi: 27.11.2009)

Torun, E., (2002). **II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’ de Kültürel Değişimlere Yol Açan İç Ve Dış Etkenler (1945- 1960)**. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

<http://mimoza.marmara.edu.tr/~mtekce/eco272/dp.pdf> (Erişim Tarihi: 05.11.2009)

<http://oktaykayhan.azbuz.com.blog/yazi/oku/5000000003868148/Demokrat-Parti-donemi-Siyasi-Gelistmeleri>

(Erişim Tarihi: 03.11.2009).

http://tr.wikipedia.org/wiki/20_May%C4%B1s_1963_Ayaklanmas%C4%B1s_1963_Ayaklanmas%C4%B1 (Erişim Tarihi: 11.11.2009).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan%C4%B1 (Erişim Tarihi: 08.11.2009)

http://web.archive.org/web/20030407230207/www.dtm.gov.tr/EKONOMI/TRKEKO_N.htm (Erişim Tarihi: 06.11.2009)

<http://www.68aksaray.gen.tr/forum/marshall-plani-ve-t5184.html> (Erişim Tarihi: 11.11.2009)

http://www.akader.info/KHUKA/2007_eylul/1.pdf (Erişim tarihi: 01.11.2009)

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/kitaplar/fmd/tr/04086.htm>

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/kitaplar/fmd/tr/12255.htm>

<http://www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/birinci-bes-yillik-kalkinma-donemi.html> (Erişim Tarihi: 03.11.2009)

<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=20> (Erişim Tarihi: 03.01.2010).

<http://www.maxicep.com/biyografi-bolumu/adnan-menderes-191751.html> (Erişim Tarihi: 03.11.2009).

<http://www.populertarih.com/dp-donemi-siyasi-gelistmeleri-ve-1954-1957-secimleri/> (Erişim Tarihi: 03.11.2009).

<http://www.tarihtoplulugu.com/forums/gundem/22265-turkiye-avrupa-birligi-iliskileri.html> (Erişim Tarihi: 05.01.2010).

<http://www.turkforum.net/showthread.php?t=282388> (Erişim Tarihi: 03.01.2010)

http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCleyman_Demirel (Erişim Tarihi: 05.01.2010).

<http://www.yerelsiyaset.com/pdf/mart2008/19.pdf> (Erişim Tarihi: 03.11.2009)

<http://www.yuppiforum.com/1923-1950-yillari-arasi-chp-inonu-donemi-t15290.html> (Erişim Tarihi: 03.11.2009).